

Hans Gordon:

Projektiva processer – Om möten som ibland, men inte alltid, innehåller det vi önskat oss

”Min erotiska situation var eländig. Mitt kön var en tyrann som behärskade mina vakna dar liksom mina drömmar. Jag liknade ett uthungrat djur som försökte mätta mig men förgäves. Kvinnor väckte min åtrå – inte en bestämd kvinna utan alla. Men jag var utestängd från dem. Jag greps av raseri mot kvinnosläktet som så nedrigt på alla gator, på varje biografduk, i alla annonser exponerade sina bröst, höfter, ben och lät sitt hår flyga ut med den enda avsikten att hetsa och locka oss män.”

Ur *Min första krets* av **Olof Lagercrantz**

SOM BEKANT har kon fyra magar – våmmen, nätmagen, bladmagen och löpmagen. Alla har sin speciella funktion, en biologiskt driven utveckling av det inre maskineri som krävs för att kon ska kunna bryta ner och tillgodogöra sig de annars svårsmälta kolhydraterna (vilka blandas med proteinrika mikroorganismer redan i våmmen). Kon utför ett heltidsjobb med sitt ätande och idisslande och interna processande, allt för att kunna producera sig som den kött- och mjölkmaskin hon är. Förmår kon att tänka tankar, begrunda, reflektera? Det vet vi förstås inte, men det är väl rätt osannolikt att hon matar in några större energiförråd till hjärnan. Vad skulle väl det tjäna till?

Med oss människodjur är det mer komplicerat. Vi finns ju inte till för att enbart vara mjölkproducenter, även om det underlättar för våra barn att mödrarna är försedda med fantastiska mjölkkörtlar. Och inte ska vi bara vara mat för rovdjuren. Det sägs till och med ibland att rovdjuren enbart ger sig på människor i brist på bättre föda, så särskilt goda är vi inte. Vad är vi då till för? Tja, säg det. Det är i första hand en fråga för filosofin. Naturvetenskapen leder inte så långt. Vi är ju bara en liten ynka kvist på utvecklingens åldriga träd. Vad ska vi göra i det? Så, vad är meningen? Det finns inte någon mening, utropar nihilisterna. Men vi kan alltid skapa en sådan, säger existentialisterna. Det finns visst en mening, framhärdar de många gudstroende. Inom religionen kan vi få nycklarna till det som Gud och profeterna har menat med och för oss alla. Buddha utlovade nirvana, profeten Muhammed paradiset och Jesus återfödelsen efter den kommande domedagen. Dock enbart för de rättrogna. Övriga syndare får stå sitt kast på något betydligt mindre attraktivt sätt.

Räcker det då inte att vi är försedda med en kropp och sinnesupplevelser som tillåter oss att njuta, frågar sig en del, troligen ganska många. Epikurismen (efter den grekiske, antike filosofen Epikuros) och hedonismen har i dessa dagar ett otal anhängare, det gäller enbart att agera så att största personliga lycko- och njutningskänsla uppstår. Andra, mer naturvetenskapligt-historiskt orienterade personer, åberopar fortplantningen och överförandet av gener som det enda meningsfulla. Kvisten på trädet avses förgrena sig och bli något utvecklingsmässigt storslaget.

Tillbaka till kon. Den jobbar frenetiskt, ofta snällt, ända fram till slakten. Den tuggar, stöter upp, tuggar, stöter upp, för att till slut få fram den våtvarma vätska ur vilken tarmarna kan suga upp

tillräckligt med näring. Med detta som sinnebild vågar jag påstå att vi människor gör något liknande med våra psykiska förmågor. Inom psykologin, särskilt den gren som hämtar inspiration från psykoanalysen, använder man begreppen introjektion och projektion för att beskriva hur vi gör med alla intryck som väller över oss allt från vår tidiga barndom. En av psykoanalysens förgrundsgestalter var Melanie Klein (1882–1960) som gjorde sig världskänd som barnanalytiker vid Tavistock Institute i London. En av hennes huvudidéer, grundad genom år av intensiva utredningar av spädbarns utvecklingsförlopp, är denna: Eftersom livets början är svår utsätts vi redan inledningsvis för både ängslan och oro. Varje obehagskänsla uppfattas som en fientlig attack och varje lustkänsla som ett värnande skydd. Till en början gestaltar modern (eller någon annan primär vårdnadshavare) hela yttervärlden och därmed som representant för både det goda och det onda. Barnet och modern blir förenade i en form av psykisk bubbla via de intensiva och kontinuerliga möten som uppstår dem emellan. Gradvis införlivar barnet denna bubbla eller omvärld i sitt eget inre. Barnet tuggar i sig det, om och om igen. Det kan ju inte något annat och det kommer därmed att i sitt inre själsliv bygga ihop det som det tar in. Det är det som kallas introjektion eller införlivande.

Vi tuggar alltså i oss betydligt mer än mat, nämligen alla intryck, sensoriska förmimmelser och upplevelser. Allt hamnar någonstans i vår lilla hjärna som inte är mycket större än en grapefrukt. Där sorteras allt runt och utvärderas på olika sätt utan att vi är medvetna om det, bara en del av detta processade material förs upp till medveten nivå. Under det intensiva processandet prövas om det är något vi verkligen vill behålla. Vi är nämligen utrustade med en mekanism som gör att vi kan försöka stöta bort det vi inte vill härbärgera inom oss. Den mekanismen innehåller två steg: splitting eller klyvning och projektion. Vi splittar eller klyver i två delar: det vi kan fördrå och det vi inte vill ha kvar. Det vi inte vill ha kvar projicerar vi ut i envetna försök att lägga det på någon annan eller några andra. Det är de som är de illvilliga, de falska, de förtryckande, de svekfulla, medan jag själv är det oskyldiga lammet. Splittingen leder alltså till det välkända fenomenet hos det mänskliga släktet: antingen är det vitt eller också är det svart. Vi gillar inte gråzoner. Det ska vara det ena eller det andra. Det här psykiska tuggandet, införlivandet och utspottandet, förekommer hos oss människor livet igenom.

Nu ska jag komplicera bilden lite grann. Det finns faktiskt önskedrömmar om att få något som vi hittills inte har fått, i vilket fall inte i tillräcklig omfattning. Vi har bara fått en liten, smula smak på något som vi vill ha mycket mer av. Denna lilla smaksensation kan vi under livets gång också föra ut i form av projektioner på någon eller några. Plötsligt, och nu är vi uppe i ungdomsåren, ser vi ju Henne eller Honom! Hon (eller Han) är förstas överfylld med det vi har längtat efter. Och nu samlas vi framför scenen och när Hon (eller Han) dansar in skriker vi av upphetsning. Tårarna rinner, nu ser Hon/Han mig, ja, det är nog så! Hon/Han ser mig och sjunger för mig, till mig, och världen har nu blivit en bubbla där bara vi finns, halleluja, amen. Givetvis är vi då inte medvetna om att vi projicerat smakbitar av något som vi tycks ha sniffat på långt tidigare i livet. Vi förlägger något på någon annan som vi vill fylla oss med. I en mer nära vardag när vi inte bara trampar omkring i drömlivet kring olika artister, idrottsmän och tv-profiler kan vi med olika medel försöka få människor runt oss att uppträda så som vi helst vill ha dem. Vi strävar då efter att förse dem med en särskild identitet eller en särskild

roll. Ibland kan vi lyckas med det trots att processen hos samtliga inblandade sällan når en helt medveten nivå. Den andre bifaller våra önskningar och anstränger sig för att bli den som vi vill att han eller hon ska vara. Först då kan jag på nytt tugga i mig det den andre bjuder mig på. I psykologin kallas den processen för projektiv identifikation. Lite komplicerat, men inte så konstigt ändå.

Via projektiva identifikationer kan jag även få människor i en arbetsgrupp att ta på sig och försöka leva upp till de olika roller som jag har behov av att omge mig med. Med små men effektiva medel strävar jag att få människor runt mig att dansa efter min pipa och uppträda på sätt de aldrig skulle ha gjort om inte just jag varit närvarande i rummet. Det är först när de andra kommer hem till sitt som de inte bara tar av sig dagens arbetskläder för att ta på sig mysdressen, utan de lägger också av sig sin påförda rollkaraktär. De har under dagen gjort vad de kunnat för att tillfredsställa mina önskningar.

Men det är ju inte alltid det går att få till det via dessa märkliga psykiska, oftast helt omedvetna processer. Det är ju till exempel inte helt ovanligt att höra människor klaga: Nej, det här mötet, den här konferensen, den här föreläsningen, de där människorna gav mig absolut ingenting! Jag gick dit med höga förväntningar, men ... tja, jag kunde ju lika gärna ha stannat hemma. Det här kan bli särskilt tydligt i de grupper som ibland arrangeras i avsikt att få deltagarna att nå djupare insikter i sina egna förehavanden och i sitt eget inre. I sådana sammanhang träder oftast arrangören, tillika gruppleddaren, tillbaka från gruppdeltagarnas fokus. Det är nu inte längre hon eller han som ska tillföra något konkret utifrån utan svaren ska sökas i deltagarnas eget inre. Instruktionen brukar därför göras kort: Tala med varandra om er själva! En sådan uppmaning brukar ofta följas av tystnad. Tala om sig själv? Med vem? Med alla närvarande? Om vad då?

Tystnad, tvekan, letande efter någon som skulle kunna ta någon form av ledarskap. Vädjande blickar. Och gradvis lite utprövande framställningar. Jag kanske kan berätta något om min bakgrund, om var jag växte upp och så ... eller? Någon kväver en gäspning. Någon annan säger utan riktigt engagemang att ja, gör det! Berätta! Det blir en kort föredragning om livet i förorten. Sen tystnad igen. Och så tankarna: Det här ger ju ingenting. Här tycks det rätt tomt, faktiskt. Varför ska vi sitta här på det här sättet? Var tog vår ledare vägen? Varför ställer ingen upp på de rollgestaltningar jag vill ha runt mig?

Frustrationerna växer inom mig. Min inre saknad, min föreställning om min inre tomhet projicerar jag ut i rummet. Här finns ju inte det jag behöver! Det närmar sig nu en obestämd, nästan ångestfylld oro som växlar över till olust. Det är den jag ger uttryck för när jag säger att det här ger ju ingenting!

Men egentligen handlar det mest om sidor hos mig själv jag inte står ut med att konfrontera mig med. Jag vill nämligen inte veta allt om mig själv. Det kan man ha respekt för. Men samtidigt: Det är först via en fördjupad självinsikt vi kan börja fungera allt bättre, allt mer rationellt, allt mer konstruktivt och kreativt. Så credot blir: Fortsätt med dina möten, fortsätt med dina iakttagelser och med ditt lärande. Gradvis kommer du då kanske även på en viktig poäng med livets mening.